

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Міжнародні економічні відносини»
обов'язкових компонент
освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Логістика

за темою № 2 - Середовище міжнародної економічної діяльності

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2022 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного університету
внутрішніх справ
Протокол від 22.08.2022 № 1

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2022 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління,
протокол від 15.08.2022 № 1

Розробники:

1. викладач циклової комісії економіки та управління, к.п.н., спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Носач І.В.
2. викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Бондарець О.М.

Рецензенти:

1. Смерічевська С.В - професор кафедри логістики НАУ, доктор економічних наук, професор, експерт Українського логістичного альянсу (УЛА);
2. Цимбалістова О.А. – кандидат економічних наук, спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, старший викладач циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС.

План лекції

1. Середовище міжнародних економічних відносин
2. Функціональні взаємозв'язки у міжнародній економіці
3. Класифікація країн в міжнародній економіці

Рекомендована література:

Основна:

1. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
2. Амеліна І.В. Міжнародні економічні відносини. Підручник. – К.: ЦУЛ, 2019. – 256 с.
3. Дергачова В.В., Згуровський О. М., Манаєнко І.М. Міжнародні економічні відносини: практикум: Навчальний посібник. – К.: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2018. – 80 с.
4. Мазаракі А.А., Мельник Т.М., Кудирко Л.П. та ін. Міжнародні економічні відносини. Підручник. за заг. ред. А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 612 с.
5. Шкарлет С.М. Міжнародні економічні відносини та менеджмент в умовах посилення глобалізаційних процесів. Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2017. 528 с.

Додаткова:

6. Горбач Л.М., Плотніков О.В. Міжнародні економічні відносини. Підручник. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2017. – 432 с.
7. Голіков А. П., Довгаль О. А. Міжнародні економічні відносини. Підручник. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 464 с.
8. Задоя А.О. Міжнародна економіка. Підручник. – К.: ЦУЛ, 2012. 416 с.
9. Чернега О.Б. Міжнародна економічна діяльність України. Навчальний посібник. – Д. : ТОВ «Східний видавничий дім», 2013.– 600 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

10. Офіційний портал Верховної Ради України: Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
12. Організація Об'єднаних Націй (ООН) - United Nations(UN) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/>
13. Світова організація торгівлі (СОТ) - World Trade Organization (WTO)

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wto.org/>
14. Міжнародна торговельна палата (МТП) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.iccwbo.org
15. Міжнародний валютний фонд (МВФ) - International Monetary Fund – IMF [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org>
16. Світовий банк (World Bank) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>
17. Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.worldbank.org/ibrd
18. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) - World Intellectual Property Organization (WIPO) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wipo.org>
19. Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) – Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/>
20. Всесвітній економічний форум (ВЕФ) - World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org>
21. Європейський Союз (ЄС) – European Union (EU) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eu.com>

Текст лекції

1. Середовище міжнародних економічних відносин

Середовище міжнародних економічних відносин – це система умов і факторів існування міжнародних економічних зв'язків. Середовище МЕВ поділяється на **внутрішнє і зовнішнє**.

Внутрішнє середовище МЕВ – це внутрішня будова системи МЕВ разом з її внутрішніми законами існування, функціонування і розвитку.

Зовнішнє середовище МЕВ – це зовнішні по відношенню до суб'єктів МЕВ умови реалізації форм і різних рівнів МЕВ.

Внутрішнє середовище МЕВ може бути представлене як набір наступних елементів:

- зовнішньоекономічна діяльність країн та їх суб'єктів;
- управління міжнародними економічними процесами, регулювання МЕВ;
- форми і види МЕВ;
- внутрішні закони функціонування системи МЕВ (явища і процеси, що відбуваються у світовій економіці і мають чітко виражений причинно-наслідковий характер, постійно чи періодично повторюються за певних умов).

Зовнішнє середовище поділяється за двома критеріями:

1) за сферами впливу:

а) природно-географічне середовище (розташування природних ресурсів (нерівномірність, наявність), величина території країни, кількість населення, розташування країни по відношенню до світових торгових шляхів);

б) політико-правове середовище (вплив внутрішньої політики держави на національну економіку, вплив міжнародної політики держави на МЕН; дотримання правових і договірних норм; політична стабільність країни);

в) економічне середовище (стан наукових досліджень; розвиток засобів виробництва, техніки і технологій; ефективність використання ресурсів; фінансово-кредитна система та ін.);

г) соціально-культурне середовище (соціальна поведінка людини, ідеологія; розвиток фірм, мотивація людей до праці; мовні і не мовні комунікації та ін.).

2) за безпосередністю впливу, дії:

а) умови і фактори прямої (безпосередньої) дії (це є своєрідне навколишнє середовище (міжнародні організації, міжнародні комунікації і т.ін.)).

б) умови і фактори не прямої (посередньої) дії.

2. Функціональні взаємозв'язки у міжнародній економіці

Міжнародна економіка є невід'ємною складовою частиною економіки в цілому. З метою аналізу причинно-наслідкових зв'язків в макроекономіці вона зазвичай поділяється на чотири сектори:

1. **Реальний сектор** (або приватний нефінансовий сектор) , який включає домашні господарства і недержавні нефінансові підприємства. Цей сектор забезпечує виробництво і пропозицію товарів країни на її внутрішній і світовий ринок.

2. **Бюджетний сектор** (державний або фіскальний сектор), який служить перш за все для перерозподілу доходів.

3. **Грошовий сектор** (фінансовий або банківський сектор), який представлений грошовими потоками, що проходять через центральний і комерційні банки.

4. **Зовнішній сектор**, котрий включає операції з іноземними країнами кожного з вищеназваних секторів і відображається в платіжному балансі.

Функціональні зв'язки між найважливішими секторами економічної діяльності прийнято виражати через розроблену міжнародними організаціями систему національних рахунків (СНР).

Система національних рахунків (СНР) – це сукупність правил обліку економічної діяльності, які відображають усі головні макроекономічні зв'язки, включаючи взаємодію національної і міжнародної економіки визнаних на міжнародному рівні.

Основою обліку в системі національних рахунків є **інституційна одиниця**, яка виступає економічним агентом при здійсненні економічних операцій.

Інституційна одиниця – це економічний агент, який може володіти товарами і активами, мати економічні зобов'язання і від свого імені здійснювати угоди з іншими агентами.

Система національних рахунків розрізняє два головних типи інституційних одиниць – це *фізичні і юридичні особи*.

Інституційні одиниці, взаємодіючи між собою, здійснюють економічні операції, котрі відображаються в СНР.

Економічна операція – це угода між інституційними одиницями, при якій передається право власності на матеріальні або фінансові активи або надаються послуги.

*СНР охоплює економічні операції, які здійснюють всі інституційні одиниці між собою в межах даної країни, так і з інституційними одиницями інших країн. Якщо економічні операції здійснюються в середині країни, то вони називаються внутрішніми, а якщо вони здійснюються між декількома країнами, то їх називають міжнародними. Виходячи з даної класифікації всіх інституційних одиниць поділяють на **резидентів і нерезидентів**.*

Резиденти – всі інституційні одиниці, котрі постійно знаходяться на території даної країни, незалежно від їх громадянства або приналежності до капіталу.

Нерезиденти – всі інституціональні одиниці, котрі постійно знаходяться на території іноземної держави, навіть якщо вони є філіалами інституціональних одиниць даної країни.

Зв'язок між реальним і зовнішнім секторами.

Вихідним пунктом моделі загальної рівноваги, на якій базується СНР, є рівність обсягів пропозиції товарів та послуг, з одної сторони, і попиту на них – з іншої. *Пропозиція товарів та послуг на певний рік складається з їх виробництва в середині країни і імпорту з-за кордону. Попит складається з сукупних витрат резидентів і уряду на споживання і інвестиції плюс експорт з-за кордону.*

Ці співвідношення, відоме з загальної теорії макроекономіки відображають наступною формулою:

$$Y + IM = C + I + X, \quad (2.1)$$

де Y – обсяг випуску / рівень доходів

IM – **імпорт товарів і нефакторних послуг**

C – споживання (дом. госп., підприємств і уряду)

I – внутрішні інвестиції

X – експорт товарів і нефакторних послуг

За допомогою цього рівняння практично відображаються всі основні причинно-наслідкові зв'язки в економіці. Будь-яка інституційна одиниця може спожити та вивезти за кордон товарів і послуг не більше, ніж вона змогла виробити сама і ввезти із-за кордону. Для забезпечення балансу реального і зовнішнього секторів вартісний об'єм пропозиції (об'єм випуску/дохід) в ідеалі має дорівнювати вартісному об'єму сукупного попиту (витратам), тобто їх різниця повинна дорівнювати нулю. Якщо з певних причин реальний сектор знаходиться в стані дисбалансу, то буде виникати

від'ємне або додатне сальдо поточних операцій платіжного балансу, тобто існуватиме дисбаланс у зовнішньому секторі. Від'ємне сальдо поточних операцій платіжного балансу можна профінансувати і таким джерелом фінансування може стати грошовий сектор.

Зв'язок між грошовим і зовнішнім секторами

Грошова сфера, так як і реальний сектор, також має знаходитися у стані рівноваги, тобто її *активи повинні відповідати пасивам*.

Активи – це сума чистих іноземних активів банківської системи, перерахованих в національній валюті, і чистого внутрішнього кредиту, наданого банківською системою.

Пасиви – зобов'язання банківської системи перед приватним і державним секторами, тобто грошова маса, яка складається з готівкових грошей в обігу, депозитів і інших грошових інструментів.

$$Г = ЧІА + ЧВА; \quad (2.2)$$

де Г – гроші, пасиви

ЧІА – чисті іноземні активи

ЧВА – чисті внутрішні активи

Чисті іноземні активи грошового сектору складаються з чистих міжнародних резервів(ЧМР), котрі знаходяться в центральному банку і контролюються державою, а також з чистих міжнародних активів(ЧМА) комерційних банків і інших фінансових інститутів:

$$ЧІА = ЧМР + ЧМА \quad (2.3)$$

Під **міжнародними резервами** держави розуміють тільки валютні резерви центрального банку, які можуть використовуватися державою для певних потреб. Але якщо валютні резерви комерційних банків значні і ефективно контролюються владою, то їх також включають в поняття міжнародних резервів, яке в даному випадку співпадає з поняттям **чистих міжнародних активів**.

Іноземні активи грошового сектора – основне джерело фінансування дефіцитів реального сектора, які проявляються через дефіцит поточного платіжного балансу. В загальному існує два джерела фінансування дефіциту поточного платіжного балансу, а відповідно, і покриття дисбалансів реального сектора:

- 1) притік капіталу із-за кордону;
- 2) використання міжнародних державних резервів.

Існує також опосередкований взаємозв'язок грошового і зовнішнього секторів через рахунки реального сектора. Зміни в об'ємах внутрішнього виробництва і витрат вплинуть на рахунок поточних операцій платіжного балансу, що в свою чергу, призведе до зміни в чистих іноземних активах. Взаємозв'язки грошового і реального секторів не можливо відобразити за допомогою алгебраїчної тотожності. Їх взаємозв'язки відображають динамічні зв'язки – реакцію ключових показників реального сектора (інвестицій, споживання) на зміни в грошовому секторі (зміни грошової маси, внутрішнього кредиту).

Зв'язок між бюджетним і зовнішнім секторами.

Зв'язок між бюджетним і зовнішнім секторами виражається у залученні зовнішніх джерел фінансування бюджетного дефіциту у вигляді кредитів уряду зі сторони урядів інших країн і міжнародних фінансових організацій.

Зовнішній сектор безпосередньо пов'язаний з державним бюджетом будь-якої країни. За визначенням, сума всіх видів бюджетних доходів повинна дорівнювати сумі всіх видів бюджетних витрат:

$$\text{ДБ} + \text{Ф} = \text{ВБ}, \quad (2.4)$$

де **ДБ** – доходи бюджету

ВБ – витрати бюджету

Ф – фінансування.

В доходи бюджету зазвичай включають поточні доходи від податків, доходи від вкладення капіталу і державні дотації, а у витрати – поточні державні витрати, капіталовкладення і чисте кредитування. *Сальдо бюджету* – різниця між сумою надходжень у бюджет і загальною сумою його витрат. Сальдо може бути додатнім та від'ємним. Додатне сальдо свідчить про високий рівень заощаджень державного сектора і розглядається як фактор економічного розвитку. Від'ємне сальдо означає втрату заощаджень у державному секторі та вимагає додаткового фінансування, яке поділяється на фінансування за рахунок внутрішніх або за рахунок зовнішніх джерел.

Зовнішнє фінансування – надані даній країні іншими країнами нові позики за мінусом сум погашення основної заборгованості.

Внутрішнє фінансування – фінансування, яке здійснюється шляхом надання банківських і небанківських позик.

3. Класифікація країн у міжнародній економіці.

Складність вивчення та оцінки економічного середовища в першу чергу пов'язана з тим, що національні економіки різняться між собою за кількісними і якісними показниками. Для оцінки даних відмінностей країн застосовують метод їх систематизації за ознаками:

- географічною;
- організаційною;
- економічною;
- соціально-економічною.

Найбільш стабільною є систематизація країн за географічною ознакою: Європа, Азія, Латинська Америка та ін.

За організаційною ознакою країни систематизують залежно від їх участі в міжнародних організаціях. При цьому слід відмітити, що міжнародні організації поділяють наступним чином:

1. За юридичною природою:
 - міжурядові;
 - позаурядові.
2. За складом учасників:

- універсальні;
 - регіональні.
3. За масштабом діяльності:
 - загального характеру;
 - спеціальної компетенції.
 4. За характером діяльності:
 - оперативно діючі;
 - координуючі;
 - консультативні.
 5. За терміном діяльності:
 - постійно діючі;
 - періодично діючі;
 - тимчасові.

Багатоваріантність притаманна систематизації країн з економічною ознакою. Так, наприклад, існує систематизація країн залежно від:

- 1) структури господарства:
 - промислово розвинені (наприклад, Нідерланди та ін.);
 - аграрні (наприклад, Болгарія, Мальта та ін.); -аграрно-промислові (Бразилія, Аргентина та ін.);
 - промислово-аграрні (Греція, Україна та ін.).
- 2) рівня економічного розвитку країни:
 - розвинені;
 - ті, що розвиваються.
- 3) ступеня розвиненості ринкових відносин:
 - з розвиненою ринковою економікою;
 - з ринковою економікою;
 - із централізованим плануванням.
- 4) рівня самоорганізації економіки:
 - зрілі економіки;
 - уразливі економіки.
- 5) рівня ВВП на душу населення (класифікація МБРР):
 - економіки з низьким доходом (580 дол. і менше), усього 41 країна. Серед них Китай, Індія, Ефіопія, Сомалі, Лаос, Пакистан, Шрі-Ланка, Судан та ін.;
 - економіки з середнім доходом (580 – 6 000 дол.). У цій групі існує підрозділ на економіки з середніми доходами нижче середнього рівня та економіки із середніми доходами вище середнього рівня. Межа, що їх поділяє, 2 335 дол. До країн з цієї групи, що мають нижчі доходи, належить: Ангола, Болівія, Єгипет, Сенегал, Філіппіни, Марокко, Гондурас, Гватемала, Конго, Камерун, Мексика, Аргентина (усього 41 країна). Більш високий дохід мають: Венесуела, Бразилія, Уругвай, Іран, Португалія, Південна Корея, Лівія, Ірак (усього 17 країн);

- країни з високим доходом (більше 6 000 дол.), серед яких Саудівська Аравія, Ірландія, Іспанія, Ізраїль, Гонконг, Сінгапур, Нова Зеландія, Австрія, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати та ін.

6) показника зовнішньої заборгованості:

- країни з бездефіцитними економіками;
- країни з низьким рівнем заборгованості;
- країни з високим рівнем заборгованості.

7) рівня і характеру зовнішньоекономічних зв'язків:

- країни з відкритою економікою;
- країни із закритою економікою.

Важливим також є поділ країн за іншими економічними критеріями. Так, виділяють так звані країни-експотери нафти, у яких експорт нафти становить